

DUŠAN ŠLOSAR

DERIVAČNÍ VYJADŘOVÁNÍ VIDOVÝCH PROTIKLADŮ VE STARÉ ČEŠTINĚ

Materiál pro dílčí diachronní pozorování utvářenosti českých sloves v pěti časových rovinách nám poskytly texty Žaltáře wittenberského (Wittb), žaltáře z Bible benátské (Ben), Kralické (Kral), Svatováclavské (Václ) a překlad novočeský (Šrámek) — viz o tom blíže v autorově článku *Kmenoslovný vývoj slovesných a-kmenů v češtině* (SPFFBU A 20). Jedním z poznatků vytěžených z tohoto zkoumání je zjištění, že nejživějším procesem podílejícím se na utváření českého slovesa v historické době je rozvoj vidových protikladů. Přitom je třeba si uvědomit, že sledování prostředků sloužících vyjádření slovesného vidu není možno oddělit od celkového obrazu slovo-tvorby sloves. Specifičnost tvoření sloves (proti ostatním slovním druhům) spočívá v tom, že k odvozování se tu až na výjimky neužívá zvláštních slovtvorných morfémů, nýbrž že tuto funkci plní pouhý kmenotvorný formant, tedy zařazení k jistému morfologickému typu. Existuje ovšem rozdíl mezi odvozováním nulových sufixem u jmen a u sloves: kdežto u jmen funguje nulový sufix na pozadí sufixů nenulových (srovnej *list-Ø* → *list-Ø-i*, ale *strom-Ø* → *strom-ov-i*), u sloves pouhé morfologické charakteristiky plní funkce formantů téměř u všech kategorií a typů. Tedy teprve u sloves platí, že morfologická charakteristika přejímá zároveň funkci formantu slovtvorného. Tyto kmenové opozice, jež tvoří základ slovtvorného systému sloves, jsou ovšem polyfunkční. Tak například protiklad

-temniti — *temněti*

vyjadřující opozici deadjektivního slovesa objektivního proti subjektivnímu je vyjádřen skoro týmiž prostředky jako např. protiklad

střeliti — *stříletí*,

který slouží vidovým potřebám, tedy kategorii gramatické. Vyjádření slovesného vidu se přitom velmi těsně prostupuje s vyjádřením způsobů slovesného děje — rysu opět povýtce lexikálního: srovnej dvojici

klesnouti — *klesati*

vyjadřující protiklad vidový a formálně obdobnou dvojici

mrknouti — *mrkati*,

která vyznačuje protiklad slovesa vyjadřujícího děj okamžitý proti slovesu průběhovému.

Naše stať si klade za cíl ukázat možnosti vyjádření slovesného vidu formou slovesného kmene v rané staré češtině a nastínit zkratkovitě vývoj těchto možností směrem k češtině nové. Stranou ponecháváme celou problematiku vyjadřování vidů pomocí slovesných prefixů. Není také účelem této práce rozpracovávat obecnou problematiku slovesného vidu; ostatně po dosavadních důkladných pracích, zejména

Kopečného a Němcových, by náš omezený materiál mohl stěží přinést nové poznatky obecné platnosti. Omezujeme se tedy jen na derivační stránku vidové problematiky.

Při hodnocení protikladů tu vycházíme, pokud je to možné, ze vztahu fundace etymologicky podloženého. Etymologický postoj je vynucen diachronním zaměřením našeho pozorování: při historickém zkoumání se nemůžeme vždy spokojit s pouhým konstatováním opozice kmenů ani se opírat o jazykové povědomí: to je vhodné a účelné pouze při analýzách současného stavu.

Už raná stará čeština se tvořením imperfektiv odlišovala od staroslověnštiny. Zatímco staroslověnština (k ilustraci a srovnání tu užíváme materiál ze Žaltáře sinajského) například vůbec neznala deverbativa 6. třídy — odpovídající například staročeskému typu *zapalovati* — byl přechod k ova-kmenům jedním z neproduktivnějších prostředků tvoření imperfektiv ve staré češtině. Vedle typů vidových protikladů, které byly běžné i ve staroslověnštině (stsl. *-klasti* — *-kladati*, stč. *sklásti* — *skládati*; stsl. *-s-zchnoti* — *-sychati*, stč. *stihnúti* — *stíhati*; stsl. *-biti* — *-bivati*, stč. *odieti* — *odievati*; stsl. *-končati* — *-končavati*, stč. *poznati* — *poznávati*; stsl. *-běditi* — *-běžati*, stč. *obráti* — *obracěti*) měla raná stará čeština podle svědectví Wittb ještě tyto další opozice: *zhynúti* — *zhynovati*, *zaplatiti* — *zaplacovati* a *ukárati* — *ukarovati*. Další typ vidového protikladu, který byl podle Dostála¹⁾ živý ve staroslověnštině, protiklad prezentních kmenů *ližo* — *lízajo*, se v kmeni infinitivním projevoval pouze u některých sloves vokalickou alternací (*lobrzati* — *lobyzati*, *psati* — *pisati*). Některé takové případy s odlišnou podobou infinitivních kmenů ve staré češtině přežívají, ovšem jako typ neproduktivní: *poslati* — *posielati*, *sebrati* — *sbierati*, *vezvati* — *vzyvati* ve Wittb, Kral má navíc ještě *posypati* — *posejpati*. V ostatních případech došlo k redistribuci typů uvnitř infinitivních a-kmenů, která byla podmíněna morfonologicky, a tato možnost tvoření imperfektiv tedy zanikla.

Z toho, co bylo řečeno, ovšem vyplývá, že v rané staré češtině — na rozdíl od staroslověnštiny — existovala pro odvozování imperfektiv řada typů, které si vzájemně konkurovaly. Především ve funkci vidových protějšků k dokonavým slovesům 4. třídy si konkuroval typ *obracěti* s typem *obracovati*, podobně existovaly vedle sebe formace *přepúščěti* (k *přepustiti*) a *vypuščovati* (k *vypustiti*) atd. Ačkoli ja-kmenové odvozeniny jsou nesporně původnější, tvoří už ve Wittb mezi imperfektivními odvozeninami od i-kmenů výraznou menšinu: na 60 sloves typu *zaplacovati* připadá jen 6 odvozenin typu *obracěti* (ale, a to je důležité, na 5 odvozenin prostých typu *házěti* připadají jen tři reprezentanti typu *vracovati se*). Proporce odvozenin od prefigovaných sloves ve Wittb jsou svým způsobem extrémní, v pozdějších verzích není početní rozdíl mezi oběma typy tak výrazný. Faktem však zůstává, že typ *obracet* žije dodnes jako typ morfológický, ale slovotvorně neproduktivní. To je fakt dosti známý. Komárek²⁾ vidí příčinu zániku imperfektiv typu *přésázěti* v jeho vidové nejednoznačnosti: může to být imperfektivní protějšek slovesa *přésaditi*, nebo prefigovaný perfektivní protějšek slovesa *sázěti*:

přésaditi → *přésázěti* ← *sázěti*;

proto vznikají nové vztahy:

přésaditi → *přésazovati*; *sázěti* → *přésázěti*.

¹⁾ A. Dostál, *Studie o vidovém systému v staroslověnštině*, Praha 1954.

²⁾ M. Komárek, *Prefixální slovesa ve vývoji českého slovesného vidu*, in: *Miscellanea linguistica*, Ostrava 1971, str. 107—112.

Ale působil tu ještě další faktor. Mluví o něm Igor Němec³⁾. Příčinu zániku typu *rozhlúcati* (< *rozhlúčiti*) vidí v hláskoslovných změnách: přehláska 'a > é a pozdější monoftongizace *ie* > *i* vyrovnala například většinu prezntních koncovek slovesa fundujícího a fundovaného: rozlišovací funkce v takových případech spočívá jen na alternacích základu (*smočím* — *smáčím*; *převrátím* — *převracím*). Náš materiál a další vývoj dává Němcovi za pravdu: pokud jsou alternace základů nevýrazné nebo z novočeského hlediska neúnosné (např. *i* — *í*), staré ja-kmenové odvozeniny zanikají: *zakalíti* — *zakáletí*, *příčiníti* — *příčiněti* ... Zbytek starých sloves s výraznými alternacemi se pak drží: *obrátili* — *obraceti*, *vypustiti* — *vypouštěti*. Němec opírá svůj názor mimo jiné o archaické dialekty, které ja-kmenové odvozování imperfektiv uchovaly jako živý typ dodnes, protože je tam zřetelný: např. *schylíc'* — *schylac'* v laštině. Ostravický typ lašských dialektů, nezasažený vůbec změnou 'a > é, je v tomto ohledu zvláště poučný. Nedokonavé protějšky k prefigovaným slovesům 4. třídy se tvoří téměř výlučně přechodem k ja-kmenům (*popus'c'ic'* — *popuščac'*, *ohlupic'* — *ohlupjac'*, *roz'z'elic'* — *roz'z'ilac'*, *vymjeřic'* — *vymřřac'* atd.). Ova-kmenové odvozeniny od prefigovaných i-kmenů jsou zde nepočtené. Tyto výjimky jsou velmi důležité: patří mezi ně slovesa *zhazovac'*, *přesazovac'*, *usazovac'*, tedy zřetelná imperfektiva, kdežto ja-kmenová slovesa by mohla být vidově dvojznačná. To svědčí podle našeho názoru o tom, že i Komárek má pravdu: ne ovšem svým tvrzením, že vidová nejednoznačnost sloves jako *přésázěti* byla příčinou zániku jejich imperfektivního typu, nýbrž v tom, že tato vidová nejednoznačnost vedla ke vzniku nového imperfektivního derivátu — typu *přésazovati*. Proto se typ *přésazovati* už na začátku historické doby prosazuje s takovou vehemencí proti konkurenčnímu, už praslovanskému typu **-sadjati*. Velká produktivita nového typu ještě dlouho předtím, než starý, tradiční, začal být hláskově nevýhodný, by byla jinak stěží vysvětlitelná.

Vydeme-li z předpokladu, že se imperfektiva typu *zaplacovati* začala rozvíjet už v raném období pračeském, ještě před změnou 'a > é, snadno také pochopíme, proč se v rané staročeské době objevují imperfektivní odvozeniny od a-kmenů, novotvary typu (*vz*)*kazovati*, *svazovati*, *zasypovati*, *ukarovati* apod., přestože stará čeština zdědila dálnější typ imperfektiv s formantem *-va-*: o tom svědčí formace jako *poznávati*, *znamenávati*, doložené ve Wittb. Soudíme, že to byl právě a-ový kmenotvorný formant, společný typu *sáz'ati* a *vázati*, který zprostředkoval analogické tvoření — *svázati* : *svazovati* jako *pr'ésáz'ati* : *pr'ésazovati*. Tento konkurenční prostředek imperfektivizace — přechod a-kmenů k ova-kmenům — se ovšem ve spisovném jazyce nerozvinul v produktivní typ a do nové češtiny přežilo jen nemnoho imperfektiv takto formovaných, např. *prokazovat*, *obvazovat*, *zpytovat*, *podřimovat* ... Pouhá formová analogie nepodepřená potřebami systémovými vyvolala jen nevýznamnou vývojovou epizodu. Avšak archaické dialekty bez přehlásky 'a > é daly typu *zahrabovat* větší možnosti: nejčastěji ho využívají k imperfektivizaci sloves s předponou *po-* vyjadřující malou míru děje — východomor. *posmrkovat*, *popiskovat*, karlovičské *polehovat* apod. V dialektch lašských, kde ova-kmeny neslouží ve větší míře imperfektivizaci i-kmenů, tento funkčně méně zatížený prostředek zvítězil nad formantem *-va-* při odvozování imperfektiv od a-kmenů: nacházíme tu nejen formace jako *pogabovac'*, *popiskovac'*, ale také *nechovac'* „nechávat“, *okopovac'*, *rozkutovac'*, *zachovovac'* atd. Imperfektiva s formantem *-va-* jsou v ostravickém typu laštiny zastoupena jen velmi starými odvozeninami od sloves atematických (*vydovac'*, *zbyvac'*

³⁾ I. Němec, *Vývojové postupy české slovní zásoby*, Praha 1968, str. 80.

se ...) a od sloves první třídy bez infinitivního kmenotvorného formantu (*přikryvac'*, *přelivac'*, *přežuvac'* ...).

Imperfektiva k dokonavým slovesům 2. třídy jsou — proti jednolitým staroslověnským a-kmenům (*isrchnouti* — *isychati*) — ve staré češtině členitější. Už v rané staročeské době — soudě podle Wittb — patřila ke čtyřem typům: a-kmenům (*obykati*), ova-kmenům (*uhybovati* a také *minovati*), a-kmenům s formantem *-va-* (*vstávati*) a ja-kmenům (*míjěti*). Z toho typ *míjěti* je jen variantou „normálních“ a-kmenů; *-j-* je tu hiátové a jinak jde o typ neproduktivní. Vznik typu *vstávati* je pochopitelný vzhledem k nepravidelnému archaickému infinitivu slovesa *stanu státi*, připomínajícímu a-kmeny. Kolem tohoto slovesa a příbuzných s jinými prefixy (*pře-*, *na-* ...) se postupně soustředilo několik dalších s otevřeným kmenem: *odpočívati*, *splývati* apod.

Konečně typ *uhybovati* vznikl v rané staročeské době ze stejných předpokladů jako typ *přésazovati*. Protože i zde původní imperfektiva jako *přitahati* byla vidově nejednoznačná, vytvořila se imperfektiva nová, jednoznačná, ova-kmenová: *přitahovati*, *vzpodvihovati* apod. Tento proces byl později zřejmě velmi živý a vytvořily se analogicky i formace, jejichž vznik nebyl z hlediska systémového nutný, např. *stiskovati*, *zhynovati* nebo i *minovati*. Na rozdíl od obdobných odvozenin od sloves i-kmenových (tj. typu *přésazovati*) nebyl rozvoj typu *uhybovati* podpořen hláskoslovně, a proto vývoj nedošel tak daleko jako u typu *přésazovati*. Případy vidové homonymie byly odstraněny patrně do 16. století a pak se další rozvoj zastavil. V nové češtině a-kmenové imperfektivní odvozeniny převažují, ova-kmenové máme jen tam, kde existuje i bezpředponové a-kmenové sloveso (např. *vytahovat*, *vyzdvihovat*, *zavrhovat*, *utrhovat*, *pohybovat*).

Dalším prostředkem imperfektivizace byl skutečný slovotvorný formant *-va-*, zděděný už z praslověnštiny. Podrobněji jsme o něm pojednali na jiném místě⁴⁾, proto se zde omezujeme jen na stručnou rekapitulaci. Už v rané staré češtině je sufix *-va-* užívanější než ve staroslověnštině. Zatímco v PsSin je sloves odvozených tímto formantem jen jedenáct, máme ve Wittb takových sloves už 22. Většina z nich jsou imperfektivní protějšky typu *zakryti*, což je prapůvodní doména tohoto prostředku, a sloves atematických (typ *dávati* a *přebývati*). Vedle toho je tento způsob odvozování už zcela ustálený u typu *vstáti*, jak jsme již uvedli: jsou tu doložena imperfektiva *nedostávati se*, *ostávati*, *ustávati* a *vstávati*. Zato jako prostředek odvozování imperfektiv od sloves a-kmenových je formant *-va-* ve Wittb ještě nepočetný: třem odvozeninám typu *poznávati* tu konkuruje deset odvozenin ova-kmenových, např. *zasypovati*, *ukarovati*, *vyřezovati*, *svazovati* atd. Ale už v Ben stojí 14 odvozenin s formantem *-va-* proti osmi slovesům ova-kmenovým a jejich počet v dalších verzích vzrůstá, zatímco ova-kmeny, jak již bylo uvedeno, stagnují. Sufix *-va-* proniká také jako prostředek imperfektivizace ke slovesům 3. třídy: *porozuměvati* v Ben má sice paralelu ve slovese *rozuměvati* z PsSin, ale v Kral počet takových odvozenin roste: *zemdlívati*, *domnívati (se)*, *shovívati* apod. Také ke slovesům 4. třídy se začíná (avšak v jiné funkci) připínat sufix *-va-*. Dochází zde zároveň k alternaci *i* — *ie* (*činiti* — *činievati*). Na rozdíl od jiných tříd má zde tento prostředek primární funkci iterativní. Poměrně nejpozději se objevují imperfektivní odvozeniny na *-vati* derivované od sloves 6. třídy. Teprve z Kral máme doložena první slovesa *smilovávati se* a *slitovávati se*.

Těžiště tvoření perfektiv leží od počátku gramatikalizace slovesného vidu

⁴⁾ V článku *Kmenoslovný vývoj slovesných a-kmenů v češtině*, SPFFBU A 20 (1972), str. 133—142.

samozeřejmě v prefixaci. Jen v menšině případů byl prostředke m k vyjádření perfektivnosti protiklad kmenový: přechod a-kmenového slovesa k n-kmenům apod.

Staročeský způsob tvoření perfektiv převedením k n-kmenům (*trhati* — *trhnúti*) byl zděděn z praslovánštiny, jak dosvědčuje, kromě literatury⁵⁾, i text PsSin několika doklady: *-běgŋoti*, *-rignŋoti*, *ml'čknŋoti*, *-niknŋoti*, *-t'čknŋoti* aj. V n-ášem materiálu jsou doložena většinou n-kmenová slovesa prefigovaná. Některá z nich mají kromě a-kmenových nedokonavých protějšků i neprůběhové protějšky *ě-kme* nové (*běžati*, *ml'ččati* ...). Není vyloučeno, že se právě existence tohoto typu neprůběhových sloves podílela na genezi nového typu perfektiv (*-běžati* → *-běgŋoti*). Ale hlavně oporou n-kmenové perfektivizace byla nesporně existence produktivního způsobu obou inverzního, tzn. imperfektivizace perfektivních n-kmenů přechodem k a-kmenům (*is'čknŋoti* — *isyčati*, *svěŋoti* — *syitati*), o níž jsme se zmínili dříve.

Žalt Wittb obsahuje několik derivovaných perfektiv tohoto druhu: *-běhnúti*, *trhnúti* (prostě i s prefixy), *-mlknúti*, *-tknúti*. Sloves tohoto typu během historické doby zvolna přibývá: v pozdějším textu máme doložena navíc prefigovaná slovesa *-hlédnúti*, *-slechnúti*, *-leknúti se*, *-létnúti* a *-prchnúti* a nepřefigovaná *a klesnúti*. Nejsou v té době určitě všechna nová, např. *leknúti se*, *mrknúti* a *klesnúti* dokládá Gebauer už ze století čtrnáctého. I zde má několik sloves ve dle vztahu ke svému fundujícímu útvaru, tj. slovesu a-kmenovému, také vztah k neprůběhovým slovesům 3. třídy (*hleděti*, *běžeti*, *slýšeti*, *letěti* ...). Ale byli-li tento vztah důležitý v období praslovanském, v historické době zřetelně ztrácí význam: ze sloves *-leknouti*, *-niknouti*, *-klouzňouti*, doloženým proti verzím starším navíc v Kral, už žádné vztah k *ě-kmenům* nemá. Ve verzi z 18. století přibývají slovesa *-dřimňouti* a *-řihňouti* (obdoba už stl. *-rignŋoti*). Během staročeské doby se tedy tento typ pozvolna, ale plynule obohacoval: v našich textech vzrostl počet slovesných základů sem patřících nejméně o dvanáct.

Ale novočeská verze téhož textu přináší (sekundárních) n-kmenových perfektiv daleko větší počet: *-hlédnout*, *-hodnout se*, *-hrdnout*, *-běhnout*, *-šlehnout*, *mihnout se*, *-trhnout*, *-pláchnout*, *-slechnout*, *prchnout*, *-leknout se*, *smeknout se*, *kleknout*, *-niknout*, *-mlknout*, *-srknout*, *prasknout*, *-trysknout*, *-tknout se*, *puknout*, *-dřimncut*, *všimncut si*, *-šlápnout*, *-kopnout*, *klesnout*, *-křisnout*, *-létnout*, *kmitnout se*, *-hltnout*, *-chrstnout*, *-chytňout*, *couvňout*, *-klouzňout*. Všechna nejsou nová; *mihnout se*, *-niknout*, *mlknout*, *-tknout se* jsou staré perfektivní protějšky *ě-kmenů*. Některá v y jadíují okamžitý děj: *mihnout se*, *prasknout*, *puknout*, *-kopnout*, *-křisnout*, *kmitnout se*, *ccouvňout*. Je tedy patrné, že v novější době došlo ke značnému oživení tohoto typu derivace perfektiv a že v této skupině vykrytalizoval nový, neprůběhový typ — slovesa momentální^{6a)}. Taková slovesa se v našem materiálu objevují teprve v nejnovější, současné verzi textu, ale dost velký počet jich najdeme i při nahodilém výběru ve slovníku Dobrovského: *srknouti*, *šlápnouti*, *kopňouti* a dále také *hrknouti*, *mrskňouti*, *třeskňouti*, *rochnouti* (označené zde jako moravské), *střikňouti*, *trknouti*, *drbnouti*, *seknouti*, *bouchňouti*, *chmatňouti* (mor.) a mnoho dalších. Naproti tomu u Velešlavína máme — bohužel zatím také jen při nesoustavném sledování — našli sloves, jež lze považovat za okamžitá, jen velmi málo: *leknouti se*, *třeskňouti* aj. Lze se tedy domnívat, že ke krytalizaci typu n-kmenových sloves momentálních na pozadí deverbálních per-

⁵⁾ Např. I. Němec, *Geneze slovanského systému vidového*, Praha 1958, zvl. str. 76—77, a A. Do-
stál, op. cit.

^{6a)} I. Němec, *Slovesa okamžitá v soudobém systému českého slovesa*, Slavica Pragensia IV
(1962), str. 227—231.

fektiv došlo někdy mezi koncem 16. a začátkem 19. století. Důležitým předpokladem pro jejich vydělení musel být pokročilejší vývoj čistě vidových prefixů.

Taková slovesa se vyvinula také ve většině dialektů. V současnosti se mohou n-kmenová slovesa (často poznamenaná významovým odstínem malého množství děje nebo expresivity) odvozovat i od základů jiných tříd (např. *sprchnout se, vyfásnout* apod.)⁶⁾.

Ve stínu tohoto vidového protikladu a zcela na okraji systému vidových opozic stojí staročeské i-kmenové perfektivní protějšky a-kmenů. Pro takový způsob tvoření perfektiv nacházíme ve staroslověnětině jen ojedinělé doklady (*vřsychtati* — *vřsychtiti*; *pogřztiti* z PsSin). Stejně vykládá Machek⁷⁾ vznik staročeského *navšćieviti* (z **navšćievati*) a zřejmě sem patří i další útvary: *strćiti*, *-chvátiti*, *pohltiti*, doložené ve Wittb, *pochytiti*, *rozsapiti* z Ben, *rozřřštiti*, *mrštiti* z mladších verzí. Je velmi pravděpodobné, že tento typ se v historické češtině prosadil tam, kde se prefigované a-kmeny (*pohltati*, *pochytati* ...) mohly chápat jako distributiva. Náš materiál je však příliš kusý, než aby bylo možno s jistotou charakterizovat tento typ aspoň jako omezeně produktivní. Snad poněkud spolehlivější oporu pro posouzení jeho místa ve vývoji představuje stav v tradičních archaických dialektech. V ostravickém typu lašských nářečí máme zachycena slovesa jako *chlašćic'*, *mlašćic'*, *ušćipic'*, *ukus'ic'* „ukousnout“ apod.: jsou to perfektivní protějšky k imperfektivním a-kmenům. Ještě více je jich doloženo ve východomoravských nářečích⁸⁾: kromě uvedených ještě *prašćit*, *lišćit*, *vylišćit*, *zmršćit sa*, *drapit*, *tapit*, *rozšćipit*, *chmatit*, *přeškobrťit sa* apod. Západnější dialekty takové formace neznají⁹⁾. Není tedy vyloučeno, že na okrajích území nacházíme výsledky zčásti odlišného vývoje v oblasti tvoření perfektiv, který pramenil z poměrně ještě málo vyhraněného staročeského stavu, ale v rozhodující (a jak se domníváme poměrně pozdní) době se ubíral poněkud jiným směrem než spisovný jazyk a centrálnější dialekty. Je ovšem třeba vidět, že v těchto archaických dialektech se nakonec tento typ tvoření perfektiv specializoval na jistý významový okruh, na slovesa emocionálně zabarvená.

⁶⁾ F. Kopečný, *Slovesný vid v češtině*, Praha 1962, str. 99.

⁷⁾ V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968, str. 392.

⁸⁾ Podle materiálu I. Maliny, *Slovník nářečí mistřického*, Praha 1946.

⁹⁾ Srv. například R. Staudková, *Slovotvorná soustava tradičního teritoriálního dialektu v obci Plaveč [okr. Znojmo]*, rkp. dis. práce, Brno 1971.

DIE A USDRUCKSWEISE DER ASPEKTOPPOSITIONEN IM ALTTSCHESCHISCHEN DURCH DERIVATION

Der Aufsatz befaßt sich mit der Entwicklung der Ausdrucksweise der Aspektoppositionen im historischen Tschechisch. Der Verf. beschränkt sich auf die Entwicklung der Verbalstämme und klammert dabei die Präfigierung aus. Die Entwicklung der Stammoppositionen erfolgt aus genetischer Sicht.

Die Ableitung der Imperfektiva. Neben den aus dem Urslawischen ererbten Möglichkeiten (die auf Grund des altkirchenslawischen Materials nachweisbar sind) verfügte bereits das Alttschechische über weitere Typen der Imperfektiva. Zur Imperfektivierung wurde sehr früh das Formant der ova-Stämme benutzt. Der Anstoß für die Entstehung dieses Typus (altsch. *přesazovati*) ist in der aspektmäßigen Mehrdeutigkeit einiger präfigierter ja-Stämme (*přesázěti*) zu suchen, die als ursprünglich imperfektive Gegenstücke einiger präfigierter Perfektiva der i-Stämme aufzufassen sind. In der weiteren Entwicklung wurde dieser neue Typ durch Umstände lautlichen Charakters begünstigt und ist als produktiv anzusehen. Derselbe Typ der Imperfektiva hat sich in kleinerem Maße auch als Gegenstück einiger n-Stämme durchgesetzt (*vzpodvihovati*). Durch Analogiebildungen griff er in einem kleineren Umfang auch in andere Typen über (*svazovati*). — Ein weiteres sehr produktives Mittel der Imperfektivierung, nämlich das Formant *-va-*, ist urslawischer Herkunft; im historischen Tschechisch hat es sich jedoch, ausgehend von Verben ohne stammbildendes Formant im Infinitiv, vor allem bei den a-Stämmen, ferner é-Stämmen, i-Stämmen und ova-Stämmen durchgesetzt. Bei den i-Stämmen besaß es allerdings primär eine andere, nämlich iterative Funktion.

Die Ableitung der Perfektiva. Zum Hauptmittel der Perfektivierung wurde in der gesamten historischen Entwicklung die Präfigierung. Neben ihr hat eine gewisse Produktivität die Derivation der n-Stämme von den a-Stämmen erlangt (*klesati* — *klesnouti*). In der neueren Zeit hat sich die Zahl der n-stämmigen Perfektiva beträchtlich erhöht. In ihrem Kern hat sich dann der nichtaspektbez. Typ der momentanen Verben herausgebildet (*kmitnout se*). Einen durchaus peripheren Charakter weisen als perfektive Gegenstücke der a-Stämme die i-Stämme auf (*strkati* — *strčiti*). Lediglich in den archaischen Territorialmundarten hat sich dieser Typ zum Teil als produktiv erwiesen.

(Übersetzt von Z. Masařík)

1. Model of the system

Consider a system with the following transfer function:

$$G(s) = \frac{1}{s^2 + 2s + 1}$$

The system is excited by a unit step function:

$$u(t) = 1 \quad t \geq 0$$

The output of the system is given by:

$$y(t) = 1 - e^{-t} - te^{-t}$$

The system is stable and the output converges to a steady-state value of 1.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.

The system is a second-order system with a damping ratio of 1 and a natural frequency of 1.

The system is a critically damped system.